

ЧАРЫГДАЛДАРНЫ САНААРЫ

О Н У Ш И Т П И Р Л Е П Т У Р А Р Ы В Ы С

булутус устунда көргүскөн-
сиз 9000 тууралат + 607,5 цент-
нер = 9607,5 чөйкөк сүт болу-
тур. Оң соода планда көргөн
продукцияны азырынга мал
чөйкөгүн чында нормалык
нөл унаар бир бис. Бир эвес
устунда айтып алганмыз бир
нөктөн чыда 2000 мило-
грамм сүт савр дээн болу-
вусса, бир центнер сүтке чөй-
көк дээн 1,42 болуур. Ыш-
чаарга ан 9607,5 центнер чөй-
көк сүт буадырынгө чөйкө-
күрө чөйкөк дээнгө хөргөт-
сөнаарда, ол сан-чургагыт
1,42 чөйкөк дээнгө көүдө-
дөнтөр. Оң 136427 центнер
түп келер. Оң соода ала
Фермада 6179 сүт чөйкөк
мал чөйкөгүн дайы-биле чөй-
көк чөйкөк дээнгө хөргөт-
сөнаар бис. Ол сорулга-биле
Фермада районунуң струк-
туразын биликү чугула. Струк-
тура дээрге, чөйкөк районунда
лолулук, чулуутуу база бис.
дүгүн чөйкөгүнү хуузу-дур
Бистик 60 чөйкөкчөстө чөй-
көкчөнуңуң структурасын (соста-
вы) мындай: лоулук чөйкө-
25 хуу, сөгөн-15, сөнак—3,
силос—20, дээзылмда чөй-
көк миштигү уңуштор—5, нойон-
чөйкө—30 база өскө чөйкө ай-
ткан.

бырлар аразында калбарган ол чарышка унвермагтыл сүй-белектер садар салбырының садгжылары мурна турар. Ооң садгжылары Аюота, Майя Монгуштар, Надежда Иргит оларның кызы. мак ажылының түнели ол.

ЧУРУКТА: садгжылар Аюота биле Майя Монгуштар. Надежда Иргит.

Карыма ТУЛУШТУН ФОТОЗ

кышкынын чорутпай турарын шүгүмчүлөн. Оң уулу мындай ийитиндей аяктыктуу-жылкыны кыбыс, көчүрүшүрүрүр, араларлар болуп өскөдө төлөп чон үгүлөткүлөр кылар аяккы жикелер бар болуп турарын айткан. Оң ээкиндей экиндейден кандай орунтар, көчмөчөлөр барын пленумга санал бергендер чугулаан.

Республиканын аныктарын кыш-жылкыны мөзүшкөнүр, эстетиктик, интернационалы кижизиздигизин экиндейдеринче уланган жөн-жөңкөлөрү пленум кулуп алган.

БИСТЕК КӨРД

БҮГҮҮ-ЗВИЛЭЛ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНГА
УТКУШТУР

Эмэгтэж, 1929 онд (апрельд) партия конференцияны эрттирер дугайнда демократийг чакылдыл үрел, ону эрттиререн соксаткан. ВКП(б)-ниң XVII сөөздөн (1934 ч.) партия конференцияны эрттирер дугайнда чутулдар партия уставында ушупт хаалган. ВКП(б)-ниң XVIII сөөздн (1939 ч.) ол чутулдар катал кирирер. Ортс дугаар 1941 чылдың февралын сөөлгү, ВКП(б)-ниң XVIII конференциясы болган. СЭКП Төл Комитетидиң икөн (1987 ч.) Пленум партияның XIX Бүгү-звелел конференциясы эрттиререн шинтирилзэн, анда идеалогияны белеткел партия амьдаралыңдыг деникич нормаларын катал тургузарын бедит-кал турар.

Хүрешке хамаарыштыр ЧУРУМЧУДАРЫ-БИЛЕ

Чокта чаа СЭКП обкомунун пропаганда болгаш агитация кылдынгга тыва хүреш дугайында хураа болган. Бирээде, тыва хүрешти масселыг болуп бар чыдарын демдегелевишкен, май 9-та болур хүрешти июнь 12-ге шилтиркен. Тыва АССР-ниң Куш-култур болгаш спорт талазы-биле хүрешке комитетти дымчакан болгаш. Чүге дизе, моон урунда-даа болуп турган маргалдаар. Куш-култур болгаш спорт талазы-биле күрөштүгүлдер чалалар планга айттырмашкан болгаш ама-лаа хүреш талазы-биле чемпионат эрттирил келген. Бо чылын ону чурумчудары-биле хүрешти чыгарып чыла даганын мында. Келер чылдан үргөзүш, Тыва АССР-ниң туган чомолонун илередир үн-

ни комитет доктаадыр болган. Ийде, хүрешти организастан эрттирерин чер-черге чурумчударын база чыгарышкан. Чүге 32 мөгени хүрештир-ринге сес мөгө салыкчыларын кириштирерге безин үш хире шак чыгарыштыр. А 128 мөгени салырынга бир бүдүн хүнүнү ажал шакы үнер. Көрүкчүлдер-даа, мөгелер-даа шылал бээр. Оларын ашкар-чар-чегерер-биле хей садыг ажалдакчылар, корумчур, тудукчулар, хей-ниги организастанларын ажалдакчылар база негетинер болгаш. Ол бүгүн көрүкчүлдер алаа билер алыр артык эвес. Ынчанга республикага 64, хоорайларга, район төлгиринге болгаш кездэ суурларга 32-33 мөгелерн хүрештирерин чурумчударын чедип алыр, сан

талазы-биле эвес, а ооң шы-нарын экиндер деп мындыг саналды хураалды киржикчи-лери үндүргөнер. Оон-биле чергелештир суур, район, хоорай черлерге хүреш болурун дымчакан, чам-дык мөгелер кижүжү чорут каар чычылдыг апарган. Оон кедерезе республикага болгаш район төлгиринге шуг-луп чором мөгелер чалалга чокта-ла, шылал суруп чоруп турарын хураалга чыгарышкан. Бир эвес, шылал-ла, чалалга апарган болза барбайн канчаар. Ол болза кедрде, бир-тээ, мөгө кижиг болганда, кизы-бүрү аргаларын аныктарга өөрдөп, хүреш дугайында чу-таалар, оон чурумчу танышты-рып, суме берип чороман бол-за, ычкан ол кездэ черге бо-дунуң күжүн эвес, а мөгү-

шынанын чорун көргүскен, хүреш дугайында пропаганда ажылы чоруткан болур ийик. Республика мөгени кижиг суурларга чедер бергеш, хүреш-ке күжүн шөлөп чорутууларын оотп, алаа шуглуп каарга, суурнуң бодунуң мөгени кайып тилтир ийик. Аныктарын өө-редип алырынга мөгө кижиг үлүүн черле кижизе чогутур. Мөгелерин шаңнаар дугайында айтырыгы база чыга-ламып көргөн. Бүгү-хүреште квалификация дурмуңда бижип кааным дугайында, республика чергели маргыл-даарга 50 рубльден эрлесп шылалда тыпсырны айткан. Район төлгиринге шаңналар 30 рубльден эрлесп ужурут. Өске черлерде болуп эрти-турар маргылдааларны проф-визия комитеттери контро-

ла алган турар. Ынчанга ша-наларга ажаландырышкын-ны үндүрерде сая-хөө тала-зы-биле төтөгөзүшкүн база болдуруп болбас. Айт-биле шаңнаары дээр-ле, сая-хөө чурумунга таарышпас дээрин хураалга санал берген эштер чыгарышкан. Советтерде бо-луп эртип турар маргылдаа-ларны шаңналыг дугайында Тыва АССР-ниң Агроулет-туркумо тускай дужаалды үндүргөн.

Тыва хүрешти сайзырадыр, ооң културалын бедидер, шаңнаарын экиндер талазы-биле ажалды республика-ның түреш федерализм чор-дудуп келген-даа болза, су-рулал болгаш мөгө салык-чыларын семинарын эрти-турар дугайында чутма база болган.

ХЕМЧЕГДЕН АЛЗА

Самгалдай—Тываның баш-тайгы суурларынның би-рээ. Оон суур чери онзагай чараш. Чылдан чылга суур өзүп, сай-зырап ораар. Хей-хей чурттага бажынары туттунган. Чаа-чаа бугурулалар ажалдаа кир-ген. Удаас суур «Бодурага» советтүгү таар Балдар-Аргы-биле тутчу бээр. Хөгжүлдө-даа дүргөн чоруп ораар.

Ындыг турбуге, културлуг дымчакангынын шөлүн эде дер-ип килырыне кижизейг эвээш. Бугулар буткен арыг бар. Ында стадион шөлүн дүзүлүп кылган. Оон дер-лездэ кончуг багай. Улаус олу-дар сандай безин чок. Аш-чыв болгаш кончук көргөзгөн барынаарын садар черлер бижип кылдынакан. Ол боду буткен кайыраан чери ажы-лавайн турар бис.

Арагалашкында болгаш ал-когонжиге удуз демиселди чорудуп турар хиреде чоңуң културлуг дымчакангыныче саягы салбайн турары кону-дунгун, Район Советиниң ку-туксеки комитетин, спорт комитетин база профвизия-дерин эки тура куш-културга болгаш спорт нигилизми чо-нуң экилдеп тургаш, стадион-ну дерип алыр талазы-биле хемчег алыр өйү келбээн бе?

Оон-биле чергелештир суур-нун девискээрин апарып, суурнуң чурттакчы чоңу бутарының бодун дүзүлүш-чегинге тагар. Машиналар чоруп оруктары оңул-чүңгил, десикеттигизин. Чагы, каскы уурларда суг кайы-мамаанок алып чыдар. Ынчанга орук-тары суг ала бээр. Ол боду бадыл чидар сугу суурнуң чоңу ажылашкын турар. Ногаа аймаа тарылазында халас сүтүнү төктүп чидары хараа-данчыг. Бо талазы-биле кездэ Совет кукусмон чуртта-чы чоңу ногаа болгаш карто-фель тарырыне экилдеп, тускай ажылды чорудары ар-тык эвес.

Мени дүвүредип чорупу-айтырлар-ла хей. Оон чүгө кезик-чамдыг бижидим. Бо талазы-биле райоңда партия, совет болгаш өске-даа хей-ниги организацияларын дүрөй хемчегин алыр боор деп иде-геп арттым.

Иван ХУРАГАН.
Куш-ажылдың чоңуңу, пен-смонер.

ИХМ-НИН ПАРЛАМГА БӨЛҮҮ ДЫНЧАДЫП ТУР

Эрге-хоойлу камгаалын ажалдакчылары хей-ниги биле кады майын үшү декадазында реидлерин организастан чоруткан. Оон түңнелиде дараазында хемчеглерин алган.

1. Хей-ниги черлеринге ээрик чороман 507 кижини ишти-ки чертер килдистеринге чедирген;
2. Автопортпорту арага ижил алган башкарып чороман 187 кижини туткан;
3. Кайда-даа ажалдаан турар 812 кижини илередип тылкан;
4. Паспорт чурумун үрэн 503 фактын илереткен;
5. Куш-ажылды эвес орулгаларың 69 фактын илерет-кен;
6. Биче хулганнашкын дугайында 49 протоколдо до-дурган;
7. Орун шимчээшкын хамдыкчыларын болдурганмы дээш 1644 протоколдо тургускан;
8. Бугурулаларга, албан черлеринге, организацияларга база радио дымчакылгаш-биле 342 лекцияны, беседаны чоруткан;
9. Корум-чурумун 26 үрөкчизин туткан;
10. Брага болгаш сагомон кылты тургунның 106 фак-тын илереткен;
11. Сагомон кылты 18 аппараты хураган;
12. Бажыга кылган 963 литр ээртир суксунарны хура-ган;
13. 83 бижикти хаарган;
14. Бүртүкк эртпэн 256 мотоциклди туткан;
15. Садыг чурумунуң 10 хамдыкчыларын илереткен;
16. Хамаатыларны 25 чымытарын эрттирген;
17. 37 боо-чепсекти хураган.

«СЕРЕБРЯНКА» ЧАЛАН ТУР

«Серебрянка» деп санитарий, профилакторий—Каз-Хем хей-ниги дүвүредип, калдык шылал калган. Эрткен чыл-дагы калган септелге сови-да августтан бээр маага 1020 ажыг кижиг калдык бижик-леан. Келгенерин хей кези —көдөңгиз ажил-чишчилер, Маңгун-Тайга, Өвүр, Эр-зек, Тес-Хем районнардан дымчакангылар хей. Эрткен апрельде Өвүрден малчын он-ажыг кижиг, Маңгун-Тайгадан 50 ажыг кижиг дымчакан. Өвүрүнү Торгалыгдан Тыва АССР-ниң алдарлыг метани-затору Сүгежиг Толош, мал-чечим белекээр экөөнү удуруткучу Байыр Сагды, анык сарыкчы Чодура Толош дээш, өскөлөр-даа дымчаканнар.

Санитарий, профилакторий-де дымчакангылар байдал таарымчалыг. Суг-биле бол-гаш малга-биле эмен, су-рагды Трускавецтиң дүзүт-холаан ажалдарын кылп, электр-биле, парфич дым-каш анык эмен турар. Эм-неткенерин колдунда ка-ды экинип, эки дымчаканга дээш сеткил ханганмы иле-редип туралар.

«Берляк» советтүгү ме-ханизатору Сасе Ооржик мзм, дымчакангылар бижизин. «Хей чылдаа» метанизатор-лар ажалдаш, холдарын көдүртүмөс апарган кижиг чон. Маага экилетки, дыка-ла септелди, холдарын көдүртүп турар алдары. Аш-чечим, эмен турары чогулмалыг. Кижилерге кижизеткигидир.

Профилакторийде дымчакангыларын тосту шалын эрттиреринге таарымчалыг. Билкелер, шырдаа, техник бар. Уш телекээр (якту) бар. Кинону өй-айлап көрү-зүп турар.

Кол эмен Бичел Шамбу-она бурунчалды дымчакан-чылар күндүлээр. Ажалдаш-кы, организацияны чоруп ол көрүзүп турар. Профилакто-рийниң муор сонгаары сай-зыраш даш администрация саргы салып турар. Кыр-пур култур чүлдөр хей. Оларга дуза херек. Маага база бир мындыг бажынын тудар, чуртталга бажыны ажалда-чыларга база херек. Кирпик эменни тураларга тускай абаюсту тургусса чул, чок болза № 3 маршрутту түнде мин катан алаа чедип турар кылдыр кылга хамдыгы!

Ким-оол ХЕРТЕК.

«ЫЯАП-ЛА АЪТ-БИЛЕ ШАҢНААР БЕ?»

Мындыг атыг материал бо чылдыг январь 17-де «Шыныг» парлаттыган. Ол материалга хамаарыштыр номчулурлардан чалалар редакцияга табу-биле кел-ти. Ол чалаларга хама-арыштыр домулалды моон ажаада парладым.

Саягы чылдарда национал хүрешке маргалдааларын организастан эрттиреринге, тин-челерин шаңнаарыга чам-дык чок чамдыг чүлдөп тыттып келген. Районнарга болгаш советтер төлгиринге республиканың шыраак дээн мөгелерин кириштирчип, хей-ле шаңнааларын тытсып турар апарган. Чыкы, бо чыл-дыг май 2-де болгаш 9-та Эркин, Чөөн-Хемчик, район-нарга 128 база 116 мөгелерин хүрештирген. Алаа республи-каның бүгү районнарында болгаш МАР-ниң Захак аймактың мөгелери безин ки-ришкен.

Маргылдаа болуп эртип турган уде чамдык мөгелер содак-шудаш чок келген болгаш културлуг талазын, эки ажал-чакын көргүс-пээ чүлдөр база тургулаан. Оон түңнелиде ол районнар-га болгаш хүрештер кончуг

шынар чок эртерин көрүкчү-лер солуга дымчакан.

1987 чылда Чөөн-Хемчик ра-йонун мөгени Мадыр Моңгуш (он ам Совет Армианың күрээлдеги) Чөөн-Хемчик, Суг-Хал, Каз-Хем, Кызыл-районнарың советтеринге ту-режил чоруп турган, чедип айтты шаңнаалга алган. Ол мышка Кызыл-оол Орлан (Өвүрүнү мөгени) өт шаңна-лы албанынга хонудалып илереткен. Ол дугайында ма-териалды бижикчи Аркача Ондар бижизин. Ол солуга үн-ген. Дыка хей бижикчилер бо-тарын санал-налдарын кири-кен. Маага каш чиккеткен кирип көрөлинер. Кызыл хоорайның чурттакчы Висли-й Моңгуш мышкаар бижизин, «А. Ондарның тыва хүрешке шугулен мөгелерге эер, чү-гөниң айт-биле шаңнал тур-гарынга таарымчалыг кат-тышпас мен. Ол материалды бижикчилер мурунда бо-димаам-дыр. Мөгө кижиниң күш-ажылыг, оон тыва хү-решти сайзырадынга, про-пагандаларында чедирер селдирин ол билбээ-дир. Шылал айт дээрге мөгө кижиниң күш-ажылыг үнелел болуп болгаш мында кандыг-даа

күш-ажылыг эвес орулга чок». Авторуң бижип турары-биле алырга, айт-биле шаңна-зын деп бижип турар. Мөгө кижиниң үндүргөн күжүнү үнелел-дир дээн. Ам ону сай-гарып көрөлинер. Хунда ажалчымы ким сес шак ажал-дык, түзүлдө чөмө дамды дерин төкпөс дээрли. Ону кончуг эки билер бис. А 32 мөгө аразыга шугулен кижиг чүгө беш кижиг-биле ту-режил болгаш. Чамдык таар-галарда ол алаа минута безин кедривер баар. Бирги салгыда бир дугайында хү-рештин болза, ийик салгыга кедр бир шак хире дышта-нып болур. Автор салгыдан салгы кедр уени безин би-чил көрбөзүн шыкалып. Би-чилер В. Чугурун Харинда-а республика чергели маргыл-дааларга шугулен мөгөге «Запорожье», «Урал» мото-цикл тытсыр болза күзөңгиз деп каан. Ол суг болза кыйып атыг саягы тайга бажында дээш мышка с-гышка безин кирбес чүлдөр-дир. Ол окта таарышпас.

Чалаттырган мөгелерин ийк анык көрө чогутур. Бирээде, мөгенин хүрешин дээш чалап

болур. Ийде, хоочун мөгени мөгелерге арга-дуржулга өө-редип, маргалдаан бедид утка-шынарыг эрттиреринге дулашкын дээш ол. А ча-лаага калган мөгелер рес-публикага болгаш районнарга шуглуп чороман кижилер бо-лур. Ол шыраак мөгелер суурнуң шуглуп ужурут мөгенин оотп калатпаа, ол черден көөдөңгиз мөгө тыш-пас болбайн канчаар. Район азы республика чергели мөгө алаа шугуш калдыг айт чедип алырлы! Республикага ол бир-ги разурлыг турган, а суур-га шугуш үшү разурдаа бады бар. Ынчанга арга-ламып болза, район база рес-публика чергели мөгелерин кизид көрөлөр хүрешки чорупу ээзеткеш, эгелел чорупу мөгелерге оларын дээш көргүскен турарын чедип алаа эки. Ынчанга совет-тар дирекциялары, партия, комсомол, организациялар, кездэ Совет кукусмонны кы-нарын чалаарлы, кимнарын хү-рештирерил деп чүвени баш-уаар планнп, тускай ком-миссияны тургусса чогутур. Кандыг шаңнаалды тытсырны база алаа чыгарышкан.

Чылдыкчы маахаалар эр-тиреш, үлүг шаңнаалды тыт-сыр советтер тургулаан. Ам-даа бар.

Шаада шугулен мөгелерге карзылган, чаман деп шол-а аттарын берип турган. Ам ол аттарын катат тытсырны Чөөн-Хемчиктен Алдын-оол Оор-жаа, Кызылдан Ш. Түлүш бол-гаш өскөлөр-даа бижизин. Ол ам таарышпас. Чүге дизе, бү-гү-хүреште чалгыс хей калы-фикация чурумунга чыгырар апар. Ында масселыг разур-тардан эгелээш, спорттук ал-дарлыг мастеринге кедр ат-тарын берип турар болгаш. Республикага каш чыл улаш-тыр шуглуп келген кижиге спорт мастери деп аттан ты-высса деп, чамдык номчуку-лар саналды турар. Тыва хүреш чүгө бистик респу-бликаның девискээринде болуп турар болганда, ийдег ат тыткышпас. Сибириниң бол-гаш Ыраккы Чөөн чыл улус-тарың спорттук национал ха-вирлериниң программалары-дыа хүрешти киргенин-биле холбоштыр, алаа бирги чер-алган мөгелерге РСФСР-ниң спорттук национал хаир-лер спорт мастери аты тыт-сып турар болганда ол биске чечир.

АРНЫН ЭВЕС, АДЫН БОДААР

Редакцияга кандыг-даа ча-гаа келер. Чыл эгизинде бир не кижиниң саягы-сеткилин дойлушкунуң тайлымында бижизин чалгаш саягычаа артып калган. Ол оон, адын айыңгы моноклугу дээш, жан-нын муңгарыг таарырга деп алаан. Шылал-ла, он ий-ни редакцияга чоруккан ча-гаазын номчош, херге-даа кижиниң саягы саягы бол-луп артып калыр.

Чалгашы авторуң айт-ба-жын маада адаалыгдан. Аны-ак өг-бүлөгө хей-халеп кайып, чүдөн эгелээш! Ону хары-лаарың мурунда өг-бүлөгө өөрүнчү болушкуннардан эгелеп алырлар.

Ий анык кижиг мурут он чыл бурунгу ужуражып, баштай найырдалым, оон соон-де ыныкшыдып оруктарың эдерип, өг-бүлө тууда берген. Ур-даа болбоан: анык ада-неге деңгелге чок өөрүш-кү — дун оол төрүтүнгөн. Чүгө кара чалгыс чепсес чу-га — чаа өгелгенериниң чур-таар оран-саяа чогут. Уруг-да-рыгыл бол берген аныктар, оолду ада-изиниң хей уру-ларыг булээниг ий чыл шыкырашканнар. Ий дугаар уруу тыттып келгире, алаан. Бажыны мун-не чедигенер.

Бергелерге торулбас кижиг-лер бутарыны ас-кечкенге азулуп дарганын. Анык ба-жыг-балгал тудуп алырынч аргазы чок. Чүгө анык-С.ле, организацияның ас-кеткил-диг ажалы-биле амыдыралды экиндип алыр дээрзин олар билгенер. Анык эр коллек-тивинде муракчыларны са-мышка кирген.

«Өм ишти хемерген арага-га туралыг аажо апарган» деп, автор бижип турар. Ами-дыралды берге дөвүчүг оон-биле эгелээш. Ие кижиниң сорулгалы, күлүлээш деп-даа болгаш-ла бис, чүгө уруг-да-рыгын кижизеринден алы-да, чамдык эки амыдырал-дың шым эвес орундууа дү-

лүрүлганы бээрге, ону саягы-дирар, шын орукче кирир дээш дыка кыска. Кандакын айынг ол дором кирбээ. Коллектив бажыг бербеске, оон үнүп, бажыг алыр деп организацыя дилеп, алаа ажалды берген. Оон ыччангың база чалгыт тире. Кандай үш ду-гаар уруун божурунга белег-кени берген. Ылап чыгып, дөлөм бажыг терек. Чаа че-ринге келгеш, хосталган ба-жыга олар мун-не чедиген. «Бодум хей уругларыг өг-бүлөгө ескен болгаш, ийдег мен бе, чаштарга ынаам коң-чуг. Агазың база ийдег. Ол боду чогу ажалдаар-даа, ажал-чакы-даа чымчак кижиг деп. О. бижип турар. «Чүе-ниң шыны херек, алаам ишти арга будал кагда. Алаа удуз демисеңиң шыдаван мен. Харин-даа бодум база, ында-хала-даа болза, ижиптер болу бердим. Херээжен кижиг ара-гаа сундугарга, каттыгар ш-өөр-даа көвүдээр, амыдырал-даа утундурар чороман. Ону эрте-дээр эскерип, экимин ижерин соксадырны сүмөлөп, арагадан эмендип алырны дил-ледим» — деп, ол улачылаш.

Арага-дарыны хостуг садып турар уде, эменчиктинге, анык чогуң. С-ти чакы дажаан хемик бо-ксайгы боргалгаан даш утуп алырын кызып, и-стелге оларынчың дүзү дил-леп, хей-ле хемчеглерин ал-ган. Төрөлдери, ш-өөрү, аша-ның ажалдан турар коллек-тивниң хей-ниги организаци-лары үш чаш уруглуг, аша-агага таарымчалыг ие кижиг амыдырал байдалыг моральдыг дузаны катпаан. Ие, Кандай-даа саягы са-дыкнаа. А ол истелге органи-нарынча билдириниң кире-ринге өйлөшкөн. Ук черлер-кадайың хонудалын барым-даа кылп. С-ти эменге-куш-ажыл профилакторизинде бир чыл хуузалыг чорудулган.

Оон чүгү унелел ычаш! Ажыл чок, үш чаш уруглуг ие кижиниң моон сонгаар амы-

ралиның дугайын тус чериниң суд-истелге организы өөренип көргөн бе! Чок. Хоолу сугу-луг көргө кеземче көргүзүр-биле кызыгаралып, кижиг дээш са-гыш салышкыны олар бода-ваанар. Кездир-ле, кездир-ле! Оларның принцин ол мыш-кашыл.

С. эменге-профилаторийге эменчеш, чынып келген. Ол кыска уеник иштинде арага ишпейн, эргиде өөрүндөн ша-ла дескелеп, эрн коллекти-винге чүдүрүкчүл ажалдан турган. Амыдырал база баш-тагызы мышка экижип кел-ген. Бир чыл четкен. Өг-бүлөгө дөрт дугаар уруг төрүтүп-кен. О. биле С-тиң амыдырал-ы чечир. Чүгө бажыны тар. Уруг-дарыг ойнаар шөлү-даа чок, машина-байгал маңаа-мудум белиндире борбак бажыл, бажыг алырынч эл-чүк чоошулган. Ынчан амы-дырал база бир анык алаары чугаажок.

Хей-халеп караң мнөш ара-зында болур. Анык өг-бүлө-ниң амыдыралыг эгитимчеси чалгыны О. боду кылган. Кор-гучтук ажалы хеп-хенертен келбээ. С. эртен-не ажилын-ке чорупкан. Өөренир уруг-ларын шолөпке үдөлөш, са-жыкынны шаланып чугаш, он бир айлуг уруун удулуп, дөрт харыг огул дугаазын кал-чаш, дескел чок оол дашкаар үнө маңаазын дээш, эжикти даштындан дээтөл каан.

О. сугун ий кожалыгга узуу алгаш, танкыры бажыга ки-рип, алаа бир шак хире хө-рөшкен. Чынып келгеш, бажы-нын ажилдыгара, ыш-бузу-дугаар. Суугу иштине кири-отпалкан саязынчы бижиг оол өртөдипкен. Хоолуң дуй идип каан суугу иштагып, ий чаш кижини алыктыр-лкан. Дашкаар үнө арга чок-эжик та дээтлгик.

Дүргөн даа келгеш, мыка албыкан чаш кижилерин амы-зын ап шыдаван. Херек оза-

даан, кандыг-даа эчки дузазы херек чок апарган.

Барып-берип, ийи ажы-те-лүндөн чарлыры дег берге эрээ кааа турар. Кандыг-даа аш-чуг, дайын-бойлаа чокта ий-ийи ажы-те-лүн шыкыны-тары — эң каржы, эң дээш хемчег ол турар ужурут. Оон каржы кеземче черле турбас. Мындыг байдалга таарышкан ада-некиң ажыг-шугуң хемчээл чок болбайн. С.ке таапыла-жып келгенериниң саны кө-үзүн. Ол база катат арагага хандыкшыга турруккан.

Ол бир катат өөрү-биле аалчары бажыңыга бир шыл-оолды 25 рубльден садыр ки-жиг тып ап, байгы-ла шалынды алаа үндүргөн. Кандай ону билеп кааш, дороман-ла бил-дирген. Ашааңыг оруу чалгыс — эменге-куш-ажыл проф-илаторийн. Хууса бо улаада ууун. Ону айнаар чорутканын-дан бээр бир чыл болур. Ам-даа бүдүн чыл бар.

Ашаан истелге организын-ке арагалар деп билдирип тур-ганын, оон кандыг-даа түнел чогун, чүгө не кижиге, ажи-толе туркуниниң дугайында О. чагаазында айтп турар. Харин-даа, ажилдан турар коллективниң удурутгалы-биле аразында берге байдал-дын база чажырайн дым-чакан. Мындыг байдалдыг өг-бүлөдө өзүп олурар чы-гарың чүрээ балыгынып, оларның психологиясы өскө өөрүндөн көгүс алылганын, харын-даа кедрис берип, оле-рга багай садыралыг апарып болурун билер бис. Маага кы-нар бурулулу! С. биле О. бутары. Оларның өг-бүлө туткан амыдыралы, чамдыктар шыкша каалаа эвес болган-дыр. Бажыг сүргөш, эки ажал-дан турганы коллективинде С. чороман. Чүдүрүкчүл ажил-даш, чүгө ажалдаан алыр, моральдыг дөткөмчө деп чу-ве көрбөзүн. Чүгү-даа канчал турар болза, бодунуң турезы.

Бөгү ишкен, даярда дуржул-галыг өөрү-биле шыкыныкан. Оон база улачылаан. Элээр чорупу чүгү ээзизин. Эң, амы-дыралы бөгүгү шыкша ала-рын ол ыччан эскерип көргөн болза ая! Арагың кырынга чүгө чам унер. Ол херек кырында ийдег болган шы-кашыл.

О. ашаан эки орукче кирип тыттып алыр дээш оон дем-селин чороман шындар. Ын-чанга, оон амыдыралыг тур-жунуң кандыгын билбес мен. Оон-биле ужуражып, чуга-лашпадым. Редакцияга ажит-чажыг чок бижизин чагаазы-биле кижизеткигил танымып ол-ураа, ол бодунуң херээжен эл-лүлээлгезин кедр куусет-пейн турар-даа шыкаш. Херекчү шыкша шыкша, улаар чараш ийде-хепти да-нар деп үндүрүп келер, уран, шы-нардаа чок продуктудан а-данчыг аш-чечим кылтыр чөмизг холдуз херээжен кайы көөш. Ындылар амы-дыралга таарып келер бер-гелерге торулбас-да, хей ажи-толе бастырбас-даа шы-каш. Өгүнү, өт-көзүн кездэ-шада тудуп ораар херээжен кийи бажыг-балганың ишти сайзан деп чараш, арыг-си-лыг. Кандыг-даа эл-септиг а-разыга эштин олургаш, хепсиг кеп-даа кедип, ажи-толуң хеп-кери-даа албас, төктүп чидар ажи-чечим боры-саран чорупу нерлер база турар. Оларга хос-туг үе кездэ шада чечир.

Ажи-толуң каапканың, жожа-зында боду шыкшатыр-биле үе чылып, эртен-барган, бол-ган-болбаан чүлдөрүн андара-дудире каал, хөвөжип олур-гулар. Ындыларны ажи-толу кара чажында кижиз-иле билбес, чалгыны чок, өөредилгес кошка, иди: хей хепсепсес, алыс буттары киргил болур. Олар өзе бер-геш кандыг кижиг болу бээр бижигдин шыкашыл.

Ие кижиг буруу-ле ажи-толе ынак. Чүгө оон-биле

кызыгаралып каарга, база чым эвес. Уруг-дарыңгыг кел-ип үезин не кижиг бодаваска, кым саягы човарыл! Уругуң кижизеткигизин төртүтүп ол-ураа келер-биле эгелээр. Ашкар-чар-чегерер — кижизеткигидир. Херекерин база кижиз-илгел. Ийде-хемин бижизинден чараш кеттип өөрөгөн уруг-лар улгады бергеш, чараш эл кедер, эки шынарлы аш-чечим ижер. Ындыг сорулганы чүгө ажил-биле чедип алыр олар кандыг-даа тайлыр чокка билдирер. Кижизеткигил кай-ым, чүдөн эгелээр моон-на илдеп шыкашыл.

Чаш уруг-дарың эки ба-жыга шоочалан хаалгыш, ба-жыңар кезип, шөлзөн кылга-ш-тап чоруп мөлөр турар. Чо-гу-ла мындыг чоруктуң ужуру эгитимчес когаралга, ажит-шугуңге кедрө бээр-дир. Ол дугайы өскөлөргө үлөгөр бол-зун, не кижиг төлүн секундэ бурундаа сактып чоруп деп. О. чагаазың түңнелинде би-лээш. Ынчанга оон-дизээ би-ле а-бачык, чурттал турар черин долузу-биле адаалыг ух чүлдү бижидим.